
Pázmány Law Working Papers
2012/31

Landi Balázs
Kit támogat a jog a polgári jogi
felelősség körében?
- avagy valóban érvényesül-e a
magánjogi deliktum elve? –

**Kit támogat a jog a polgári jogi felelősség körében?
- avagy valóban érvényesül-e a magánjogi deliktum elve? –
Landi Balázs**

„Szubjektivista-e vagy objektivista a laikus ember a felelősség felfogásában? – ez volt az a kérdés, melyet az alább ismertetendő kísérletek eldönteni kívántak.”

Így kezdődik Marton Géza nyolcvan évvel ezelőtt megjelent tanulmánya¹, melyben a hallgatói körében végzett felméréséről és azzal kapcsolatos meglátásairól, megérzéseiről számol be a – tudós kíváncsisága által hajtott – szerző. Marton Géza másutt², már az ősjogban érvényesülő Kausalhaftung – Erfolgshaftung kapcsán is – Jhering és Hippel írásaira hivatkozással – kifejti, hogy a primitív ember számára a „szándékolatlanul ütött seb is éppúgy fáj, mint a szándékolt [...] Ha ez a mozzanat idővel mégis okoz némi különbséget, az csak onnan van, hogy bizonyos tapasztalat után a primitív ember is rájön arra, hogy a cselekvőnek akarati magatartása annyiból őt is érdekli, hogy az akarat cselekvésénél az előidézett jó vagy rossz behatás ismétlődésére lehet számítani, akaratlanul nem, tehát az első nagyobb jót vagy nagyobb rosszat jelent rá nézve, mint a másik.”. A nevezett tanulmányban Marton Géza – a primitív ember mintájára – a laikus embert vonja hasonló vizsgálat alá. A kérdés itt is ugyanaz: szubjektivista-e, vagy objektivista a laikus ember a felelősség felfogásában. A rendkívül szellemes – német összehasonlítási alappal is bíró – vizsgálat eredménye elgondolkodtató. Míg a büntetőjog vonatkozásában a laikus ember „megmaradt” az ösztönszerű, vallásos, morális alapon álló, így döntően szubjektivista felelősség felfogása mellett, addig a magánjogi kérdések vonatkozásában a válaszadók ösztönös, romlatlan jogérzete a tárgyi felelősség imponáló fölényét eredményezte. Kellően indokolt és jogos tehát Marton Géza kérdésfeltevése: miért nem aknázza ki e gondolatot a magánjog tudománya és a tételes jog?

Történt mindez nyolcvan évvel ezelőtt.

Eltelt harminc év, melyben „összezsúfolódott” egy világégés, a szovjet jog és ideológia térhódítása, Marton Géza halála és Eörsi Gyula polgári jogi felelősség elméletének előtérbe kerülése; majd megszületett a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959.évi IV. törvény.

Történt mindez ötven évvel ezelőtt.

Eltelt húsz év, az ország első érvényes és hatályos polgári jogi törvénykönyvének első húsz éve. Kialakult a bírói joggyakorlat, majd megjelentek az első, polgári jogi felelősség kérdéseivel foglalkozó monográfiák, melyek többségében már egyöntetűen a polgárjogi felelősség „végjatkáról”, „hanyatlásáról”, „haláláról” olvashatunk.³ És elhangzott egy kérdés: „A rendszer, amiben hitt (ti. Marton), ma is érvényesül lényegében a magyar gyakorlatban és elméletben. Kérdéses, hogy meg fog-e valósulni, s hogy meg kell-e valósulnia.”⁴

Történt mindez harminc évvel ezelőtt.

Eltelt húsz év, és a világban lejátszódó változások a 80-as évektől kezdődően Magyarországon is felszínre hozták a bíróságokat próbára tevő felelősségjogi, kártérítési, kárelosztási problémákat. Az 1989–90-es fordulattal pedig egyfelől a már látens módon meglévő további problémák lepleződtek le, másfelől a nehézségek megsokasodtak.⁵ Így többek között az utóbbi tíz-húsz évben szinte nem volt található (!) bírósági határozat, amely a károkozó sikeres kimentésével zárult volna.⁶

A 1061/1999. (V.28.) Korm. határozattal módosított 1050/1998. (IV.24.) Korm. határozat, majd a legutóbbi kormányváltást követően hozott 1129/2010. (VI.10.) Korm.határozat

¹ Marton Géza: Kísérletek a laikus jogérzet kipuhatólására a tárgyi felelősség kérdéseiben; Miskolc, 1932

² Marton Géza: A polgári jogi felelősség; Triorg Kft.; Budapest, 1993; 34.pont

³ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója; Magyar Közlöny, 2002/15.sz. II.kötet; 148.o.

⁴ Zlinszky János: Marton Géza, a civilista; in: Tanítványok Marton Gézáról; szerk.: Hamza Gábor; Budapest, 1981; 51.o.

⁵ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója; Magyar Közlöny, 2002/15.sz. II.kötet; 148.o.

⁶ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója; Magyar Közlöny, 2002/15.sz. II.kötet; 153.o.

következményeként, talán nemsokára választ kapunk Zlinszky János által húsz éve megfogalmazott kérdésre, ugyanis Marton Géza által tudományos alaposággal – vertikális és horizontális összehasonlító jogi alapon – felvázolt egységes polgári jogi felelősségrendszer kimunkálását követő majd egy évszázados⁷ jogalkotói hallgatás után, a jelenleg folyó polgári jogi kodifikáció már beismeri a „vétkesség” eredetileg erkölcsi kategóriájának Gustav Radbruch által találhatóan „verschamte Zufallshaftung” -gá való (meg)hasonulását és javasolja a polgári jogi kártérítési felelősséget „őszintébb alapokra helyezni”.⁸

Mindezen változás(ok) aktuális és sajátosan ironikus nyugtázására álljon itt egy részlet Marton Gézalevelezéséből, amelyben Georges Plastara, a Bukaresti Egyetem professzora válaszol budapesti kollégájának: „Az Ön lelkesedése az objektív felelősség teóriájáért, az a lelkesedés, amely nálam régóta megvan, és most annál is inkább létjogosultságot nyer, hogy ez a teória tért kezd nyerni és szentesítést szerezni a különböző országok tételes jogában.”⁹

Nyolcvan év, három-négy emberöltő telt el azóta.

Vajon elővehetjük-e ma, nyolcvan év elmúltával Marton Géza monista tárgyi felelősség elméletét anélkül, hogy megvizsgálánánk annak „érvényesülési közegében” bekövetkezett változásokat? Milyen hatással lehetett az elmúlt nyolcvan év, döntően a vétkesség individualista felfogásán alapuló szubjektív (vétkes) felelősség főszabálya által uralt szabályozása a jogi felelősség tudatra, vagyis magára a szabályozás alanyára, az emberre? Nyilvánvaló, hogy az elmúlt nyolcvan évben mind a gazdaság, mind a társadalom, mind a kultúra, s mindezek mellett a jog szabályozásának középpontjában álló emberkép is jelentős változásokon ment át, amely változások nem feltétlenül párhuzamosan, egymást erősítve következtek be: „[...] nemcsak különböző időszakok által befolyásolt elemek vannak egyidejűleg jelen, hanem a törések következményei is. Az értékrendszer ismételt változása, a társadalom jelentős részének megrázkódtatással járó pályaváltozásai súlyos következményekkel jártak. Ilyen körülmények között kell keresni azt az utat, amelyen a polgári jog hozzájárulhat a társadalom és a gazdaság igényeinek kielégítéséhez, a fejlődéshez.”¹⁰ Mindezek ismeretében indokolt a kérdésfeltevés: vajon ugyanúgy építhetünk-e Marton Géza saját kísérletén alapuló, nyolcvan évvel ezelőtti tanulmányában kimutatott és a tárgyi felelősség imponáló fölényét eredményező „romlatlan” jogérzetre és emberképre? Végső soron:

„Szubjektivista-e vagy objektivista a laikus ember a felelősség felfogásában? – ez volt az a kérdés, melyet az alább ismertető kísérletek eldönteni kívántak.”.

A kísérletről

A fenti megfontolások arra indítottak, hogy megismételjem Marton Géza kísérletét és annak eredményét összehasonlítsam saját felmérésem eredményeivel. A két felmérés eredményének összehasonlítása két, egymást kölcsönösen feltételező kötelezettséget rótt rám: egyfelől úgy kellett alakítanom a felmérés feltételeit (kérdések jellege, tartalma, sorrendje, megkérdezettek kiválasztása, stb.), hogy az – lehetőség szerint – legjobban közelítsen Marton Géza kísérletéhez, ami másfelől – természetesen – megköveteli, hogy röviden ismertessem Marton felmérésének kereteit.

⁷ Marton saját bevallása szerint első német nyelvű publikációjának, Verschuldensprinzip – Verursachungsprinzip, 1911-es megjelenése óta kutatta a magánjog tudományának e tárgykörében felmerülő kérdéseket; ld. Marton Géza: A polgári jogi felelősség; Triorg Kft.; Budapest, 1993; 11.o.

⁸ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója; Magyar Közlöny, 2002/15.sz. II.kötet; 151.o.; Zlinszky János: Indokolt javaslat a Ptk. felelősségi fejezetéhez; in: Magyar Jog 8/2001

⁹ Marton Géza levelezéséből, ford. és szerk.: Szőnyi Viktor; in: Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis De Rolando Eötvös Nominatae, Tomus XXXIII.,1991-1992, 201.o.

¹⁰ Harmathy Attila: Jogpolitika – polgári jog; Budapest, 2011 (kézirat); 20.o.

Marton Géza kísérlete két részből, egy büntető jogi és egy polgári jogi kérdőívből állt. A kérdéseket a lehető legegyszerűbb formában fogalmazta meg, és a különféle kérdezett tényállásokat úgy állította logikus sorrendbe, hogy a megkérdezettnek módja legyen azok összevetésével, a tényállások fokozatos fejlődésére vagy csökkenésére figyelemmel a maga ítéletét nem ötletszerűleg, vagy támaszpont nélkül, hanem megfontoltan, összehasonlítások alapján megadni. A felmérés ugyanis nem „gyors impressziók alapján provokált feleletekre”, hanem megfontolt mérlegelések eredményeként adott válaszokra épít. A kérdőíveket Marton Géza 97 első éves – így jogilag még többé-kevésbé érintetlen – hallgatóval íratatta meg, külön megjelölve velük a kérdőíveken a válaszadó nemét.

A fenti kereteket átvéve, de azokat egyfelől részletezve, másfelől kiegészítve állítottam össze saját felmérésemet. Kérdőívem egy lap két oldalán feltüntetett, oldalanként 4 – 4 kérdésből épült fel. Az első oldalon szereplő kérdések, Marton Géza által feltett – mai viszonyokra és nyelvhasználatra átültetett – kérdések megismétlése volt, a második oldalon pedig saját kérdéseim szerepeltek. A kérdésekbe egyszerű tényállásokat emeltem be, amelyek hallatán a megkérdezett könnyen beleélheti magát akár a kötelezetti, akár a jogosulti pozícióba. A kérdésekre egy-egy objektivista, egy-egy szubjektivista és egy-egy „köztes” válaszlehetőséget is – ti. a bizonytalanok részére – biztosítottam, melyek közül a válaszadók kérdésenként csak egyet jelölhettek meg. A kérdőíveket – Marton Géza kísérletét meghaladóan – négy korcsoportban töltettem ki annak érdekében, hogy teljesebb képet kapjunk – a jog által az életkornak oly nagy jelentőséget tanúsító szabályozásnak megfelelően – a cselekvőképtelen, a korlátozottan cselekvőképes és a cselekvőképes személyek laikus jogérzetéről és annak változásáról. A megkérdezett személyek összetétele az alábbiak szerint alakult:

KORCSOPORTOK											ÖSSZESEN			
I.			II.			III.			IV.					
12-14 év, vagy ált.isk. 7.oszt.			16-17 év, vagy gimn. 2.oszt.			18-20 év, vagy egyetem I.évf.			23-25 év, vagy egyetem V.évf					
Nő	Férfi		Nő	Férfi		Nő	Férfi		Nő	Férfi		Nő	Férfi	
25	35	60	33	30	63	32	21	53	30	14	44	120	100	220

A kérdésekről

A kérdőív összeállításánál elhagytam Marton Géza büntetőjogi kérdéseit, mivel én a polgári jog területére korlátoztam a vizsgálatot. Az első négy, azaz a Marton Gézától átvett kérdések közül csak az első sorolható a büntetőjog körébe, amely kérdést egyfelől az összehasonlítás érdekében, másfelől – és talán ez a hangsúlyosabb érv – „bemelegítő kérdés” gyanánt emeltem be a kérdőívre. Az első kérdés a következőképp hangzott:

1.Kérdés: Két zsebtolvaj a tömegben egy-egy tárcát lop. Az egyikben ötezer forint volt, a másikban tízezer forint. Egyformán vagy különbözőképp büntetné-e meg őket?

1. Mindkét tolvajt ugyanúgy büntetném
2. Azt a tolvajt, aki a tízezer forintot tartalmazó tárcát lopta el, súlyosabban büntetném.

A második és harmadik kérdés két olyan esetet vitt a megkérdezettek elé, melyet Európa szerte a vétkekesség elve alapján (szubjektíve) döntenek/döntöttek (?) el. Íme a két eset, egyik a szerződéses, másik a szerződésen kívüli felelősség köréből:

2.Kérdés: Valaki színházba menvén, kölcsönkéri barátja színházi látcsövét. Hazafelé menet a lépcsőn egy narancshéjon elcsúszik, s a látcső eltörik. Tartozik-e helyette újat venni?

1. Igen
2. Nem

3.Kérdés: Egy falusi férfi lovai a vásáron valamitől megvadultak, s a férfi minden erőlködése ellenére belegázoltak az ott áruló kereskedő kirakott áruai közé. Tartozik-e a férfi megfizetni a lovak által okozott kárt?

1. A férfi köteles megfizetni a kereskedő minden kárát, függetlenül attól, hogy nem volt hibás a lovak elszabadulásában.

2. Mivel a férfi nem volt hibás a lovak elszabadulásában, így nem lenne helyes vele megfizettetni a kereskedőt ért teljes kárt. A férfi és a kereskedő egymás közt arányosan megosztva (pl. fele-fele arányban) viselje a kárt.

3. Mivel a gazda nem volt hibás a lovak elszabadulásában és a maga részéről egyébként is mindent megtett a lovak visszafogása érdekében, nem felel a kereskedőt ért kárért.

A negyedik, szintén Marton Gézától átvett kérdés - még mindig a felelősség szűk értelemben vett problémakörén belül maradván - a méltányosság felelősség módosító befolyását kutatta a kárviselés rendezésénél. E negyedik – tartalmilag érintetlen, csak nyelvileg átfogalmazott – kérdés így hangzott:

4.Kérdés: Egy babysitter, akit a felügyelendő gyermek szülei külön figyelmeztetnek, hogy nagyon vigyázzon a szobában álló drága porcelán vázára (s aki ezért mindig is nagyon ügyel arra, nehogy összetörje azt), egyszer mégis valahogyan eltöri a vázát, amikor azt véletlenül fellöki. Levonhatják-e a váza árát (nyolcvanezer forintot) a babysitter fizetéséből?

1. A babysitter köteles megfizetni a váza árát, függetlenül attól, hogy mindeddig soha semmilyen kárt nem okozott a gyermekfelügyelés közben és munkájára különben sem volt eddig panasz.

2. Az eddigi óvatosságára és alacsony jövedelmére is tekintettel igazságtalan volna a babysitterrel kifizettetni a váza teljes árát. A babysitter és a szülők egymás közt arányosan megosztva (pl. fele-fele arányban) viseljék a kárt.

3. A babysitter mindig szem előtt tartotta a szülők utasítását és a legnagyobb odafigyelése ellenére törte össze a drága vázát, amit a szülők állítottak a földre. Így a váza árát – mivel a maga részéről mindent elkövetett a sérülés elkerülése érdekében – nem köteles kifizetni.

Az ötödik és hatodik, már általam összeállított kérdésekben tovább tágítottam a felelősségi kört a veszélyes üzem beemelésével. Az ötödik kérdésben azt kutattam, hogy a veszélyes üzem közbejötté mennyiben hat ki, ha egyáltalán kihat, a méltányosság felelősség módosító befolyására a kárviselés rendezésénél a - negyedik kérdésben vizsgált - általános feltételekhez képest. A hatodik, szintén a veszélyes üzem köréből vett tényállásban pedig egyfelől a méltányosság, másfelől a károsulti közrehatás kártelepítésre gyakorolt hatását vizsgáltam. A kérdések a következőképp hangzottak:

5.Kérdés: Egy idős férfi autóvezetés közben váratlanul rosszul lesz és nekijajt az út szélén szabályosan parkoló autónak, amiben jelentős kárt okoz. Tartozik-e az idős férfi megfizetni a parkoló autóban okozott kárt?

1. Az idős férfi köteles megfizetni a parkoló kocsiiban okozott kárt, függetlenül attól, hogy a rosszul lett váratlanul tört rá, és így nem volt ideje félreállni a kocsijával.

2. Bár nem szándékosan, de mégiscsak az idős férfi okozta a kárt, így legalább a parkoló kocsiban okozott kár egy részét neki kell megfizetnie.

3. Az idős férfi nem tehetett arról, hogy rosszul lett vezetés közben, így helytelen volna őt felelőssé tenni a parkoló kocsiban okozott kárért, azaz nem felel érte.

6.Kérdés: Egy gyalogos, hogy elérje az utolsó villamost, óvatlanul átszalad az úttesten, ahol egy autó közeledik. Az autó vezetője, nehogy elüsse a gyalogost, hirtelen fékez, aminek következtében az első ülésen szállított torta leesik az autó padlójára és összenyomódik. Tartozik-e a gyalogos megfizetni a torta árát?

1. Nem kell a gyalogosnak megfizetnie a torta árát, mert ha a tortát az autós már eleve az autó padlójára tette volna, vagy azt az ülésen rögzítette volna, akkor az a fékezéskor nem nyomódott volna össze.

2. Igaz ugyan, hogy a gyalogos óvatlanul szaladt át az úttesten, de az autós is helytelenül szállította a tortát, így mindketten közrehatottak a torta összenyomódásában, azaz a gyalogos a torta árának csak egy arányos részét (pl. felét) köteles megfizetni.

3. Az autós úgy szállítja a tortát, ahogyan neki tetszik és csak azért fékezett, mert a gyalogos átszaladt előtte, így a gyalogos köteles megfizetni a torta teljes árát.

A hetedik és nyolcadik kérdésben, bár még mindig a veszélyes üzemi felelősség körében maradván, de már lényegében a kártérítési jog, azon belül is a nem vagyoni kártérítés egyes problémáira koncentráltan kutattam a laikus jogérzet alakulását - a kártérítési jog újabb kialakult fejlődési iránya mellett, vagy ellenében - a megkérdezettek körében. E két utolsó kérdésem a következőképp hangzott:

7.Kérdés: Egy távolsági autóbuszon egymás mellett ülve utazik a világhírű filmszínész és a titkárnő. Az autóbusz egy durrdefekt miatt felborul és a baleset következtében mind a színész, mind a titkárnő maradandó sérüléseket szenved. Kérhet-e a színész és a titkárnő az autóbusztársaságtól kártérítést az elszenvedett fájdalmakért és a maradandó sérülésekért?

1. Igen, mindketten ugyanolyan összegű kártérítésre jogosultak az autóbusztársasággal szemben.

2. Igen, de a világhírű színész nagyobb összegű kártérítésre jogosult mint a titkárnő, hiszen őt a világon mindenütt ismerik, így az őt ért sérülés jelentősebb hátránynak minősül.

3. Nem, mert az autóbusztársaság nem tehetett arról, hogy az autóbusz kereke kidurrant és annak következtében a busz felborult.

8.Kérdés: Két távoli város között menetrend szerinti vonat közlekedik. Egy utasnak menet közben WC -re kellene mennie, de a vonaton található WC -k (meghibásodás miatt) mind zárva vannak. Az utasnak így egész úton (2,5 óra hosszan) vissza kell tartania szükségletét. Követelhet-e az utas az elszenvedett kellemetlenségért kártérítést a vonattársaságtól?

1. Nem, mert ilyen esetben mindenkitől elvárható, hogy alkalmazkodjon a körülményekhez, azaz vissza kell tudni tartani a szükségletet.

2. Nem, mert kisebb technikai hibák bármikor előfordulhatnak a vonaton is. Ilyenkor nem várható el, hogy a vonat csak egyetlen utas miatt külön megálljon, mivel akkor nem tudja tartani a menetidőt. (Ha pedig a vonat késik, akkor a többi utas perelhetné be a vonattársaságot a menetidő be nem tartásáért.)

3. Igen, mert mindenkinek minden körülmények között biztosítani kell a lehetőséget, hogy „könnyítsen” magán.

Az első négy kérdésre adott válaszokról

Az első, büntetőjog területéről vett kérdésben – előzetesen - Marton Géza vizsgálati eredményeinek megismétlődését vártam a III. és IV. korcsoport tagjai körében, míg az I. és II. korcsoport esetében lényeges eltérést vártam az „Erfolghaftung” javára. Marton Géza kísérletében a 97 megkérdezett közül 17-en büntették volna enyhébben a kisebb összeget lopott tolvajt, ami a válaszadók 18%-a. Ezzel szemben – a kísérletem eredményeire támaszkodva – megállapítható, hogy a megkérdezettek körében és a büntetőjog területére vonatkozóan minden korosztályban külön-külön, és összességében is tovább gyengült az „Erfolghaftung” laikus jogérzetre gyakorolt hatása. A Marton-kísérlet feltételeihez leginkább közelítő III. korcsoport tagjai között gyűjtött eredmény szerint csak 9% büntette volna súlyosabban a nagyobb összeget lopott tolvajt, míg 91% mindkét tolvaj tettét ugyanúgy ítélte meg. Ez – a felmérés adataira korlátozva és azt Marton Géza eredményeivel összevetve – az „Erfolghaftung” 50%-os gyengülését jelenti adott kérdés tekintetében. Érdekes mód a II. korcsoport tagjai még ennél is egységesebben és „szigorúbban” nyilatkoztak ugyanezen kérdésben: a megkérdezettek mindösszesen 3%-a büntette volna súlyosabban a nagyobb összeget lopott tolvajt és a fennmaradó 97% (!) mindkét tolvajt azonos büntetéssel sújtotta. Azaz már az első esetben jogilag pontosabb és egységesebb jogérzetről tettek tanúbizonyságot a korlátozottan cselekvőképes korcsoport tagjai, mint a cselekvőképes, de már a jogi képzés által érintett, „elbizonytalanított” (!) korcsoport tagjai. Hasonlóan meglepő eredményt mutat a két szélső csoport, egyfelől a cselekvőképtelen és a jogi képzettségtől (képzéstől) mentes I. korcsoport - jogi értelemben - cselekvőképtelen tagjai, másfelől a laikus jogérzetet meghatározó befolyásoló, azt „megrontó” jogi képzésben részesült IV. korcsoport - jogi értelemben - cselekvőképes tagjai által adott válaszok összehasonlítása. A II. és a III. korcsoport válaszaihoz képest, az I. korcsoport tagjainak már 13%-a, míg a IV. korcsoport tagjainak 14%-a büntette volna súlyosabban a nagyobb összeget lopott tolvajt, és „csak” 87%-uk, illetve 86%-uk büntette volna azonosan a két tolvajt. A kapott eredmény két tekintetben meglepő: egyrészt önmagában a I., vagy a IV. korcsoportban többen hajlottak az „Erfolghaftung” felé, mint a II. és a III. korcsoportban együttvéve; másrészt az I. és a IV. – életkor és jogi képzettség tekintetében lényeges eltérést mutató – korcsoport tagjai közel azonos eredményt produkáltak! Ez az eredmény pedig, az „Erfolghaftung” összességében bekövetkezett gyengülésére tekintettel is figyelemre méltó és elgondolkoztató. További érdekessége a kapott eredménynek, hogy az I., a III. és a IV. korcsoport tagjai közül a női válaszadók kimutathatóan nagyobb százalékban döntöttek a két tolvaj azonos büntetése mellett, mint a férfi válaszadók; és az életkor, avagy a jogi képzettség növekedésével fokozatosan nőtt ez a különbség a női válaszadók javára. Összegezve: a válaszadók 90%-a (a nők 93%-a, a férfiak 88%-a) azonosan, míg a 10%-a (a nők 7%-a, a férfiak 12%-a) eltérően büntette volna a két tolvajt.

A második és harmadik kérdésre adott válaszokat Marton Géza három csoportba sorolta: kártérítés melletti, kármegosztás melletti és kártérítést elutasító feleletekre. Bár Marton Géza felmérése mindkét esetben a kártérítés melletti válaszok meghatározó többségét mutatta, de mégis feltűnő a különbség, ha a két kérdésre adott laikus jogérzet megnyilvánulásait összehasonlítjuk egymással. Míg a második kérdésnél a válaszadók 93%-a a kártérítés mellett, 2%-a a kármegosztás mellett és csak 5%-a szavazott a kártérítés ellen, addig a harmadik kérdésnél a válaszadók már „csak” 67%-a szavazott a kártérítés mellett, de 4%-a a kármegosztás és 29%-a a kártérítés ellen! Marton Géza tanulmányában mégsem tér ki annak magyarázatára, mi okozhatja e két kérdés kapcsán a laikus jogérzetben megnyilvánuló objektivisták felelősség felfogás eltérő megnyilatkozását. A probléma megközelítésének egy lehetséges módjaként a saját kísérletemben a második kérdésre felkínált válaszlehetőségek közül elhagytam a kármegosztást, mint „köztes”, „kibúvó” megoldást, ezzel „kényszerítve” a megkérdezetteket, hogy vagy a kártérítés mellett, vagy a kártérítés ellen, de „határozott” választ adjanak; ugyanakkor a harmadik kérdésnél továbbra is felkínáltam mindhárom válaszlehetőséget. Így a harmadik kérdésnél kapott kármegosztás melletti válaszok és a második,

harmadik kérdésnél – a kártérítés mellett és ellen - kapott szavazatok összehasonlítása alapján árnyaltabb képet alkothatunk a laikus jogérzet alakulásáról.

A második kérdésre adott válaszok közel egységesen, 80%-20% arányban a tárgyi felelősség fölényét mutatták. A custodia kötelezettség gondolata olyan parancsolóan „irányította” a laikus jogérzet-megnyilatkozásokat, hogy még az „új látcső vételet elutasítók” is több ízben a saját kézírásukkal egészítették ki a „Nem” választ a „ , de illik.” toldással. Ennyiben tehát változatlanul indokoltnak tűnik (tűnhet) Marton Géza „bosszankodása”: „S a gondolatot mégsem aknázzák ki kiadósabban a mai magánjogi törvénykönyvek, köztük a miénk sem!”.¹¹

A harmadik kérdésnél kapott válaszok már – korcsoportokként és nemenként is - lényeges eltérést mutattak. A Marton Gézánál kimutatott és a kártérítést elutasító 29%-nyi - szubjektivista felelősség felfogás felé hajló – laikus jogérzet nyolcvan év elmúltával 4-9%-ra olvadt mindegyik korcsoport körében! Itt volt elsőként arra példa, hogy a kártérítést elutasító választ a megkérdezettek közül - vagy a nők, vagy a férfiak, de egységesen - sem a II., sem a III., sem a IV. korcsoportban nem választották. Ugyanakkor a tárgyi felelősség melletti válaszadók 67%-nyi szavazótábora is meggyengült a III. és IV. korcsoport vonatkozásában 3-5%-kal, illetve az I. és II. korcsoport tekintetében már 25%-kal! Azaz mindkét felelősségi felfogás melletti laikus „elkötelezettség” meggyengült. Természetesen a kártérítés melletti és a kártérítés elleni szavazatok kimutatható csökkenésével párhuzamosan a kármegosztás melletti szavazatok aránya nőtt meg kiugró mértékben. A még Marton Gézánál kimutatott – kármegosztás melletti – 4%-nyi laikus jogérzet, az I. korcsoport esetében már 50%, a II. korcsoport esetében pedig 54%! Ehhez képest a kármegosztást előnyben részesítők aránya a III. korcsoport esetében „csak” 34%, a IV. korcsoport esetében pedig „mindössze” 27%.

A kapott válaszok – a válaszadók nemére és korcsoportjára figyelemmel – érdekes tendenciát mutatnak. Az I. korcsoporthoz képest a II. korcsoport, a II. korcsoporthoz képest a III. korcsoport, illetve a III. korcsoporthoz képest a IV. korcsoport női válaszadói kimutathatóan határozottabb álláspontra helyezkedtek valamelyik - többnyire az objektív, részben a szubjektív - felelősség felfogás mellett, a kármegosztás ellenében. Ezzel szemben a férfi válaszadók körében az életkor és/vagy a jogi képzettség kimutatható változási folyamatot nem idézett elő: itt egy fajta stagnálás, illetve egészen enyhe elbizonytalanodás érzékelhető. Külön érdekes, hogy míg a III. és a IV. korcsoport férfi válaszadóinak felelősség felfogása (65% objektivista, 35% kármegosztó „bizonytalan”, 0% szubjektivista) szinte változatlan, addig a női válaszadók felelősség felfogása – feltehetően a jogi képzés következtében – kimutathatóan alakul, mégpedig egyenlő arányban erősödik mind az objektivista, mind a szubjektivista felfogás irányában!

A második és a harmadik kérdésre kapott válaszokat összehasonlítva, és azt Marton Géza eredményeivel összevetve a következő megállapításokat lehet tenni:

ad 1.) a laikus jogérzet objektív felelősség felfogás melletti elkötelezettsége érezhetően meggyengült Marton Géza nyolcvan évvel ezelőtti felméréséhez viszonyítva

ad 2.) a laikus jogérzet szubjektív felelősség felfogása melletti elkötelezettsége is meggyengült, jól lehet kisebb mértékben, mint az az objektív felelősség felfogással történt

ad 3.) a két felelősség felfogás között „bizonytalankodó” laikusok aránya a 2-4%-ról, közel 50%-ra ugrott

ad 4.) a két felelősség felfogás között „bizonytalankodó” laikusok, ha arra „rákényszerülnek”, többségükben ma is az objektív felelősség felfogás felé hajlanak, jól lehet kisebb meggyőződéssel, mint azt tették Marton Géza kísérlete során

Míg a második és a harmadik kérdésben a vétkes és a tárgyi felelősség felfogás közötti vitában nyilatkozott meg az - eltelt nyolcvan év során meggyengült – „romlatlan” jogérzet túlnyomó többsége a tárgyi felelősség mellett, addig a negyedik – szintén még Marton Gézától átvett –

¹¹ Marton Géza: Kísérletek a laikus jogérzet kipuhatólására a tárgyi felelősség kérdéseiben; Miskolc, 1932; 15.o.

kérdésben a méltányosság felelősség módosító befolyását vizsgáltam a kárviselés rendezésénél, ami „úgy a vétkességi, úgy a tárgyi alapon álló rendszernél egyaránt elengedhetetlen, mert nélküle nincs megnyugtató kárelrendezés.”¹² Az e kérdésre adott válaszokat különösen nagy érdeklődéssel vártam, mivel a Ptk. 339.§ (2) bekezdésével kapcsolatban az új Polgári Törvénykönyv egy korábbi koncepciója – első pillantásra - teljes egészében Marton Géza álláspontjával azonosult, jóllehet az ott felhozott indoklás, illetve Marton Gézától beemelt szó szerinti idézet – véleményem szerint - nem fedte le annak lényegét.¹³ Ehhez képest az új Polgári Törvénykönyv legutóbbi koncepciója már hangsúlyozza, hogy „A Javaslat nem kívánja szigorítani a szerződésen kívüli kártérítési felelősség általános szabályát. [...] A piacgazdaság követelményei csak a szerződésszegéssel okozott kárfelelősség körében kívánnak változtatást. Ezért a Javaslat a kontraktuális kártérítési felelősséget objektív alapokra helyezi, és ezzel egyben a kimentés feltételeinek eltérő szabályozását teremti meg a két kártérítési felelősség területén.”¹⁴ Marton Géza egészen más kiinduló alapokon állva alakította ki véleményét „a méltányosság felelősségmódosító¹⁵ befolyásáról a kárviselés rendezésénél”: egyfelől a pandektajogi, döntően német-római vétkességi felelősség nem tudta a „túlságosan is fiatal” magyar kártérítési jogot „megszokás” szintjén befolyásolni, másfelől nem kopott meg a – pandektajogi hatás által e területen csak viszonylagosan érintett – társadalom laikus és a tárgyi felelősség felé hajló ösztönös jogérzete sem¹⁶, ti. Marton Géza nyolcvan évvel ezelőtti kísérlete idejéig. A vétkességi felelősség elvének – döntően Optk-hoz kapcsolódó – általános érvényű elterjedését tovább tompította, hogy a magyar jog viszonylag korán, de annál határozottabban érvényre jutatta a tisztán objektív veszélyes üzemi felelősséget¹⁷ a közlekedési és ipari üzemek körében. Így érthető, hogy a bírói joggyakorlat csak korlátozásokkal követte a vétkességi elvet, fenntartva a hajós-fogadás, az effusa-deiacta és az alkalmazottak esetében a – vétkességet lerontó – objektív jellegű gyakorlatot. Mindennek köszönhetően az Mtj. 1913-ban megjelent II.tervezetében – a BGB II.Tervezetének 752.§ (1) bekezdésében felvetett, de utóbb elejtett gondolatát átvéve – megnyitották az utat a másnak jogellenesen, bár vétkesen kárt okozó fél felelősségének megállapítása előtt, „amennyiben ezt, tekintettel a körülményekre, különösen az érdekelt felek vagyoni viszonyaira a méltányosság megkívánja.”¹⁸ Így Marton Géza őszinte lelkesedéssel emelhetette ki, hogy az Mtj. nemcsak a vétkes felelősséget veszi fel elvi egyenjogúsággal – jóllehet csak kiegészítő jelleggel – rendszerébe a vétkes felelősség mellé, hanem a méltányossági gondolatnak is teret enged.¹⁹ Sőt, Marton Géza e gondolatmenetben tovább haladva kifejezetten kifogásolja a méltányosság (érdekelv) érvényesülésének indokolatlan korlátozását a veszélyes üzemi felelősség – amikor az üzembentartó közepes, vagy kisebb üzem – és a vétkes magatartásokért való felelősség fejezetében is, mintaként állítva a svájci kötelmi törvény 44.§ (2) bekezdését. Ezen túlmenően azonban rámutat e hiányosság okára is: „A magyarázat egyszerű: a veszélyes üzem felelőssége olyan időben fejlődött ki nálunk, mikor még a méltányossági felelősség ismeretlen fogalom volt, s a Mtj. is elmulasztotta a kettőt egymással kapcsolatba hozni.”²⁰ Ez utóbbi megint megvalósulni látszott az új Polgári Törvénykönyv

¹² Marton Géza: Kísérletek a laikus jogérzet kipuhatólására a tárgyi felelősség kérdéseiben; Miskolc, 1932; 16.o.

¹³ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója; Magyar Közlöny, 2002/15.sz. II.kötet; 155.o.

¹⁴ Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez; CompLex; Budapest, 2008.; 1117.o.

¹⁵ vö.: „Mivel e rendelkezésben (ti. Ptk. 339.§ (2) bek.) nem a felelősség enyhítéséről, hanem a kártérítés mértékének méltányossági szempontból történő mérsékléséről van szó, a szabály – ha fenntartása mellett egyáltalán bármilyen érv is felhozható – mindenképpen helyesbítésre szorul.”, in: Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója; Magyar Közlöny, 2002/15.sz. II.kötet; 155.o.

¹⁶ Marton Géza: Kísérletek a laikus jogérzet kipuhatólására a tárgyi felelősség kérdéseiben; Miskolc, 1932, 15-18.o.

¹⁷ A vaspályák által okozott halál vagy testi sértés miatt való felelősségről szóló 1874.évi XVIII.tc.

¹⁸ Marton Géza: A polgári jogi felelősség; Triorg Kft.; Budapest, 1993; 92. és 166.pontok

¹⁹ „Ez az elismerés méltán megilleti az írott és az íratlan magyar jogalkotás tényezőit, mert megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy az Mtj. vonatkozó fejezete ma az egyetemes jogfejlődés élén halad, messze maga mögött hagyva e ponton azt az európai tekintélynek örvendő mintaképet is, melyet egyébként legszorosabban követett, ti. a német ptk-t, valamint a szintén kiválóan elismert svájci kötelmi törvényt is.”, in: Marton Géza: Az objektív felelősség elve a Magánjogi Törvénykönyv Javaslatában; Budapest, 1933; 3.o.

²⁰ Marton Géza: A polgári jogi felelősség; Triorg Kft.; Budapest, 1993; 567.lábjegyzet (416.o.)

korábbi koncepciójában.²¹ Újfent Zlinszky János harminc évvel ezelőtt elhangzott kérdése merült fel bennem: „A rendszer, amiben hitt (ti. Marton), ma is érvényesül lényegében a magyar gyakorlatban és elméletben. Kérdéses, hogy meg fog-e valósulni, s hogy meg kell-e valósulnia.”²² A negyedik és ötödik kérdésben erre kerestem a választ.

Marton Gézánál a negyedik kérdésre válaszolók mindösszesen 5%-a szavazott - „szemmel láthatólag vonakodva” – a kártérítés mellett, míg 21%-a a kármegosztás és 70%-a a kártérítés elutasítása mellett (négy válaszadó nem tudott dönteni = 4%). A most megkérdezettek körében kapott eredmény a méltányosság felelősség módosító hatásának laikus jogérzetben végbement alapvető változását mutatja!

Az I. korcsoporthoz képest a II. korcsoport férfi válaszadói meglepő „fejlődést” mutatnak. Már önmagában a kiinduló helyzet is szöges ellentétben áll Marton Géza felmérésének adataival, ugyanis a cselekvőképtelen férfiaknak csak 17%-a szavazott a kártérítés elutasítása, azaz a méltányosság alkalmazása mellett, ellenben 23%-a a kártérítés mellett, ami a kármegosztás mellett döntők magas arányára figyelemmel (60%) is elgondolkodtató eredmény. (A kármegosztás mellett szavazók magas arányát valószínűleg az I. korcsoportban különösen befolyásolták a megelőző kérdések, illetve az azokra adott feleletek „nyomasztó” terhe. Érdekes, hogy Marton Gézánál ez a körülmény még nem jelentett jelentős akadályt a laikus jogérzet számára, hiszen annak túlnyomó többsége a kártérítés elutasítása mellett döntött nyolcvan évvel ezelőtt.) Az I. korcsoporthoz képest a II. korcsoport férfi válaszadói még tovább fokozzák az eltérést Marton Géza kísérletének eredményeitől. A korlátozottan cselekvőképeseknek már csak 7%-a szavazott a kártérítés – méltányossági alapon való – elutasítása mellett, ellenben 50%-a a kártérítés és már csak 43%-a a kármegosztás mellett. Azaz minden tekintetben - valamiféle „abszolút” - tárgyi felelősség irányába mozdult el a laikus jogérzet. Ez a tendencia, habár jóval árnyaltabban, de ugyanezen két korcsoport női válaszadói körében is megmutatkozik.

A II. korcsoporthoz képest a III. korcsoport férfi válaszadói körében kettős, de egy irányba mutató változás figyelhető meg: egyfelől csökken a kártérítés és a kármegosztás mellett szavazók aránya, másfelől ugyanennyivel erősödik a méltányosság felelősség módosító befolyása a kárelosztás tekintetében a már jogi képzésben részesülő laikusok körében. Ehhez képest a IV. korcsoport férfi válaszadói körében tovább erősödik a méltányosság gondolata - jól lehet a kártérítés mellett szavazók aránya már nem csökken -, mert a kármegosztás mellett szavazók táborából többen „átpártoltak” (a jogi képzés következményeként) a kártérítés méltányosságon alapuló elutasításához. A válaszadók aránya így: 42% (kártérítés mellett) - 29% (kármegosztás mellett) - 29% (kártérítés elutasítása) szerint alakul. (Csak emlékeztetőül: Marton Gézánál ugyanez az arány 5% - 21% - 70% szerint alakult!) Érdekes ugyanakkor, hogy a III. korcsoporthoz képest a IV. korcsoport női válaszadói körében - a fentiekkel ellentétben - gyengült mind kártérítés elutasítása, mind a kártérítés melletti szavazatok aránya, a kármegosztás javára.

Az új Polgári Törvénykönyv koncepciójának alakulása ismeretében – különösen annak fentebb idézett indoklására is tekintettel - megerősítő válaszok, amelyekből kitűnik, hogy alapjaiban változott meg a méltányosság kárrendezésre gyakorolt hatása a laikus jogérzet tekintetében, vagyis – Zlinszky János által feltett kérdésre is válaszolva - nem indokolt e téren Marton Géza által korábban kihangsúlyozott megoldások kiterjesztő alkalmazása.

A második négy kérdésre adott válaszokról

Az első négy, Marton Gézától átvett kérdés esetén „járt úton” haladtam, így mind a kérdések összeállítása, mind a kérdésekre adott válaszok kiértékelése során támaszkodhattam az összehasonlítás módszerére. A második négy kérdés esetén már nem voltak konkrét fogódzóim,

²¹ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója; Magyar Közlöny, 2002/15.sz. II.kötet; 171.o.

²² Zlinszky János: Marton Géza, a civilista; in: Tanítványok Marton Gézáról; szerk.: Hamza Gábor; Budapest, 1981; 51.o.

mégis úgy éreztem, nem szabad megállni Marton Géza kísérlete által kijelölt felelősségi kérdések - mára „szűkké vált” – problémakörénél. Ha ezt tettem volna, akkor nem lennék figyelemmel Marton Géza kísérlete óta eltelt nyolcvan év laikus jogérzetre gyakorolt befolyására, márpedig kísérletemmel éppen - e befolyás következményeként - a laikus jogérzetben bekövetkezett változásokra kívántam felhívni a figyelmet.

Marton Géza kísérlete óta eltelt nyolcvan év laikus jogérzetre gyakorolt talán egyik legmeghatározóbb változása a veszélyes üzemek elterjedése. Életünk veszélyes üzemekkel való elválaszthatatlan összefonódását jellemzően mutatja, hogy minden száz újszülött közül tíz már eleve veszélyes üzemben – ti. inkubátorban – tölti élete első napjait. Az első négy kérdéshez képest tehát a második négy tényállás mindegyikében új, domináns elemként jelenik meg a veszélyes üzem. A veszélyes üzem, mint „alapotívum” mellett mindegyik kérdésbe egy további elemet is beemeltem, amit lehetőség szerint vagy Marton Géza, vagy az új Polgári Törvénykönyv koncepciója is részletez. Így az ötödik és hatodik kérdésben a méltányosság, illetve a károsulti közrehatás, a hetedik és nyolcadik kérdésben a nem vagyoni kártérítés (sérelemdíj) két sajátos és vitatott elemét párosítottam össze a veszélyes üzemi tényállással.

Az ötödik kérdésnél, építve a kérdőív logikájára, a méltányosság kárelosztásra gyakorolt – a negyedik kérdésben már vizsgált – felelősség módosító befolyását kutattam tovább. A kérdés, amire választ vártam a megkérdezettektől, hogy a negyedik kérdéshez képest, a veszélyes üzem kihangsúlyozza-e, vagy még inkább háttérbe szorítja a méltányosság laikus jogérzetre gyakorolt befolyását. A kapott eredmény átlaga, és különösen egyes csoportok válasza ebben az esetben is – elbizonytalanító mód – árnyalta az új Polgári Törvénykönyv korábbi koncepciójában írtakat²³, ugyanis a laikus jogérzet (átlagosan) 7%-kal nagyobb arányban hajlott a méltányosság alkalmazására a veszélyes üzem közbejöttével! (A negyedik kérdésnél átlagosan 35% a kártérítés, 46% a kármegosztás, 19% a kártérítés elutasítása mellett szavazott; az ötödik kérdésnél ugyanez az arány 30% - 44% - 26% szerint alakul.) A válaszok megkérdezettek neme és korcsoportja szerinti lebontása egészen érdekes „mozgásokat” mutat!

A kármegosztást választó férfi megkérdezettek aránya – a negyedik kérdéshez képest - mindegyik korcsoportban csökkent, sőt ez a csökkenés az életkor és/vagy a jogi képzettség fokozódásával – csak az ötödik kérdésre adott válaszokat tekintve is – folyamatos volt: I. korcsoportban 54%, II. korcsoportban 31%, III. korcsoportban 19%, a IV. korcsoportban 14%. A kármegosztást választó női megkérdezettek aránya – szintén a negyedik kérdéshez viszonyítva – éppen ezzel ellentétesen mozgott, és minden korcsoportban nőtt a kármegosztást választók, „elbizonytalanodók” aránya.

A másik elgondolkodtató eredmény, hogy míg az I., a II., és a III. korcsoportok között nem lehet kimutatni semmiféle egységes „mozgást” a kártérítés melletti és a kártérítés elleni szavazatok arányának alakulását tekintve, addig a III. korcsoport válaszadóihoz képest a IV. korcsoport válaszadóinak – jogi képzés által „befolyásolt” - laikus jogérzetében (nemre tekintett nélkül !) egységesen megerősödött a méltányosság – kártérítést elutasító – felelősségmódosító gondolata. Külön „öröm(öm)” a felmérésben annak megmutatkozása, hogy a jogi képzés csak a kármegosztás mellett pálcát törő válaszadók - azaz a „bizonytalanok” - közül tudott néhányat eltéríteni a kártérítést elutasítók táborába, vagyis akik a jogi képzés kezdetén már eleve a szigorú objektív felelősséget választották, azok laikus felelősség felfogását nem tudta a jogi képzés (sem) „megrontani”. (Csak emlékeztetőül: ugyanez a „mozgás” volt megfigyelhető a negyedik kérdésnél is.)

²³ vö.: „A kodifikáció során [...] állást kell foglalni abban, hogy indokolt-e a veszélyes üzemi felelősség szigorú szabályának a fenntartása, különösen akkor, ha az általános felelősségi szabály is objektív alapú.”, in: Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója; Magyar Közlöny, 2002/15.sz. II.kötet; 171.o.

A hatodik kérdésben egy olyan tényállást igyekeztem összeállítani, amely bizonyos tekintetben összefogja a megelőző kérdésekben külön-külön szerepeltetett és a laikus jogérzetet befolyásoló elemeket. A válaszokkal szembeni előzetes várakozásom az „elbizonytalanodók”, vagyis a kármegosztást választók arányának jól kimutatható erősödése volt. Mindhiába. Átlagosan a válaszadók csak 27%-a döntött a kármegosztás mellett, de 53%-uk (!) az autós és a fennmaradó 20%-uk a gyalogos kizárólagos felelősségét állapította meg. Ez látszólag és első pillantásra ismét megerősíti az új Polgári Törvénykönyv korábbi koncepciójában - a Kúria 38. számú állásfoglalásával kapcsolatban - rögzített szabályozási törekvéseket²⁴, ellenben ha a kapott eredményt ismét lebontjuk az egyes válaszadói csoportokra, az előzőekhez hasonló tendenciát figyelhetünk meg.

Az I. és a II. korcsoportba tartozó válaszadók - az átlagos mértéket meghaladóan - 57, illetve 62%-ban szavaztak az autós kizárólagos felelőssége mellett. Az átlagos szavazati arányt meghaladó „többség szavazatokat” a gyalogos kizárólagos felelőssége melletti válaszadók „elpártolása” idézte elő e két korcsoportban, hiszen a kármegosztás melletti válaszadók aránya közel változatlan, konstans.

A III. korcsoport válaszadói körében már beáll az autós kizárólagos felelőssége mellett szavazók „átlagnak megfelelő” aránya, de a gyalogos kizárólagos felelőssége melletti válaszok aránya még mindig közel fele az „átlagnak” ebben a korcsoportban! (A férfi válaszadók 14, a női válaszadók 13%-a döntött a gyalogos kizárólagos felelőssége mellett az autós ellenében.)

A laikus jogérzet felelősség felfogásának lényegi elmozdulása ismételt az I.–II.–III. és a IV. korcsoport között következik be, amikor is a Marton Géza által „romlatlannak” nevezett jogérzet – az életkor és/vagy a jogi képzés következtében – „megromlik”. Amíg az I.-II.-III. korcsoport válaszadójának átlagosan csak 15%-a szavazott a gyalogos kizárólagos felelőssége mellett, addig ugyanez az arány a IV. korcsoportban már 39%! Azaz ebben a kérdésben az új Polgári Törvénykönyv korábbi koncepciója inkább a cselekvőképtelen, a korlátozottan cselekvőképes és a jogilag laikus, de már cselekvőképes válaszadók felelősség felfogására épített, mintsem a „jogilag képzett” teljesen cselekvőképes IV. korcsoport tagjainak felelősség felfogására! Márpedig ha ez így marad, akkor – két rossz közül a kisebbik rosszat választva – csak reménykedhetünk abban, hogy az I.-II.-III. korcsoport felelősség felfogásának megváltozását a jogi képzés és nem az életkor változás idézte elő. Ez esetben ugyanis „csak” a kibocsátott fiatal jogászok felelősség felfogása nem találkozhat volna a PK. 38. állásfoglalással, és az új Polgári Törvénykönyv korábbi koncepciójában rögzített szabályozással, de mindenki más, ti. a cselekvőképtelenek, a korlátozottan cselekvőképesek és a jogilag laikus cselekvőképesek felelősség felfogása igen! Ehhez képest az új Polgári Törvénykönyv legutóbbi koncepciója csak annyiban módosítja a fentieket, hogy a közös felelősségi szabályok körében elvi érveléssel kimondott kár megosztási szabályt kifejezetten a „legáltalánosabb különös”²⁵ felelősségi alakzat, a veszélyes üzemi felelősség körében szabályozza, ezzel mintegy árnyalva, szűkítve annak érvényesülési körét.

Ez természetesen nyilvánvaló és szándékos sarkítása a problémának annak érdekében, hogy – a laikus jogérzet felelősség felfogásának felmérését célzó első hat kérdés összefoglalásaként – felhívjam a figyelmet Marton Géza kísérlete óta eltelt nyolcvan év laikus jogérzetre gyakorolt hatására és a bekövetkezett változás irányára. Az elmúlt nyolcvan év, döntően a vétkeesség individualista felfogásán alapuló szubjektív (vétkes) felelősség főszabálya – vagyis Eörsi Gyula elmélete – igenis befolyással volt a jelenlegi jogászai felfogást meghatározó generációra, amely generáció jeles képviselői által írt tanulmányokon, tankönyveken és jegyzeteken nőnek fel a joghallgatók újabb generációi!

A kérdés, hogy szerencsés megoldás-e a bírói joggyakorlatnak²⁶ engedve megváltoztatni a jogi szabályozást, s így közvetlenül kihatni a jogtudomány és a jogi oktatás alakulására, bízva abban,

²⁴ Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója; Magyar Közlöny, 2002/15.sz. II.kötet; 171.o.

²⁵ Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új polgári Törvénykönyv tervezetéhez; CompLex; Budapest, 2008; 1128.o.

²⁶ Kúria 38.PK. : „[...] nincs olyan jogszabály, amely a vétkes károkozás következményeinek alkalmazását kizárná arra az esetre, amikor a kár a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatóját érte. Pusztán azért, mert a kárt fokozott

hogyan az közvetve úgyis befolyásolja majd a felnövekvő generációk jogi felelősség felfogását, ami így idővel „hózzá igazodik” majd a jogi szabályozáshoz. A felmerülő kétségek annál is indokoltabbak, mert a magánjog – természetét tekintve – „mégiscsak részben alakítja az életet előre közvetlenül, másrészt ezt a személyeknek engedi át, vagyis hagyja, hogy az „élet teremtsen a rendet”, így az esetek nagy részében csak utólagosan reflektál „az élet rendtelenségeire”. A magánjogban ezért a súlypont inkább az élet közvetett befolyásolásán és ennek irányító hatásán van. [...] A magánjog „inda” ugyan az életen, de nem „gyökér”; mindkettő legfőbb forrása: maga az ember.”²⁷. Vagyis a folyó kodifikáció ugyanúgy újratermeli akár az 1959.évi IV. törvény, akár a rendszerváltozás jogelméleti dilemmáját, ti. a központilag megvalósítani kívánt modernizációval kapcsolatban a nemzeti és a külföldi minták követése ellentétének gondolatát, vagyis hogy az milyen alapokon nyugszik, és mennyiben felel meg a magyar gazdasági és társadalmi viszonyoknak.²⁸

A hetedik és a nyolcadik kérdésben a kártérítési jog, azon belül is a nem vagyoni kártérítés (sérelemdíj) és a „kár” fogalmával kapcsolatos problémakörben kutattam a laikus jogérzet álláspontjának alakulását. A felelősségi jog ezen területén – minden, joggal foglalkozó személy által – jól érzékelhető, bár nem feltétlenül pozitív változások figyelhetőek meg. Ennek megfelelően itt a legnagyobb a (jog)bizonytalanság, itt a legtöbb a megoldásra váró probléma és kérdés. Nem véletlen, hogy az új Polgári Törvénykönyv korábbi koncepciója IV. könyv Negyedik részének 27 oldalából 9 oldal, vagyis annak egy harmada a kártérítés módjával és mértékével foglalkozik. Ehhez képest az új Polgári Törvénykönyv 2008-as koncepciója még külön ki is emeli a teljes kártérítés mértékének korlátozása kapcsán Marton Géza elméletét: „Marton szerint a kártérítés mértékének korlátozása tekintetében a felelősségi szempontokat kell előtérbe helyezni, azaz a kártérítési felelősséget addig kell kiterjeszteni, éspedig csak addig, de addig feltétlenül, ameddig a prevencióra lehetőség van. Marton így érvelt: „Azt, hogy van-e kár, és milyen terjedelmű, valamint hogy a kár okozatos kapcsolatban van-e a felelőssé teendő személlyel, a bíró a fennforgó körülmények szorgos méltatásával szabad belátása szerint állapítja meg.” Az általános érvényű felelősségkorlátozás azonban a mai körülmények között aligha fogadható el. Egy ilyen, lényegét tekintve büntetőjogias felelősségkorlátozás inkább az „egyéni igazságosság” eszméjét tükrözi. A mai modern és általánosabb érvényű felelősségkorlátozások mögött sokkal inkább rizikókalkulálási szempontok állnak.”²⁹

Így nemcsak a magánjogi deliktum elve kerül kimondásra, hanem egyúttal megerősítést nyer, hogy a kártérítési jog legalapvetőbb előfeltétele a bekövetkezett – bár gyakran „nem megfogható” – kár fennállta, ami a kártérítési igény követeléséhez szükséges aktív legitimációt nyújtja³⁰. A kár fogalmának definiálására a hatályos Ptk kifejezett rendelkezést nem tartalmaz, de aminek törvényi szintre emelését előreláthatóan a kodifikáció során³¹ pótolják, amint azt például az ABGB 1293.§-a is – a kár törvény szintű definícióját rögzítve – teszi.

---

veszéllyel járó tevékenység folytatása közben keletkezett balesettel kapcsolatos, a vétkes károkozó nem mentesülhet a felelősség alól, éspedig akkor sem, ha a kisebb vagy nagyobb részben neki felróható baleset során a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatásából folyóan maga is károsodhat.”

²⁷ Lábady Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része; Dialóg Campus Kiadó; Budapest-Pécs, 1997; 19.o.

²⁸ Sajó András: Társadalmi-jogi változás; Akadémiai Kiadó; Budapest, 1988; 197-198.o.; idézi: Harmathy Attila: Jogpolitika – polgári jog; Budapest, 2011 (kézirat); 6.o.

²⁹ Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új polgári Törvénykönyv tervezetéhez; CompLex; Budapest, 2008; 1122-1123.o.

³⁰ Marton Géza: A polgári jogi felelősség; Triorg Kft.; Budapest, 1993; 117.o.

³¹ új Ptk 6: 519.§ [A kártérítési kötelezettség terjedelme] (1) A károkozó a károsult teljes kárát köteles megtéríteni. (2) A teljes kártérítés körében a károkozó köteles megtéríteni a) a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést, b) az elmaradt vagyoni előnyt, és c) a kár megelőzéséhez és a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségeket. (3) A kártérítést csökkenteni kell a károsultnak a károkozásból származó vagyoni előnyével, kivéve, ha ez az eset körülményeire tekintettel nem indokolt. (4) A bíróság rendkívül méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén a kártérítés mértékét a teljes kárnál alacsonyabb összegben is meghatározhatja.

A kár fogalmán belül világszerte megkülönböztetik a vagyoni és a nem vagyoni kárt. A vagyoni kárt illetően – az előző párhuzamnál maradva – mind a Ptk, mind az ABGB további megkülönböztetést tesz a „pozitív” kár³² és az elmaradt haszon³³ között, azonban a „tényleges kár” fogalmát már sehol sem találjuk meg, mert annak általánosan elfogadott értelmezését a törvényhozó (elő)feltételezi. Ugyanakkor az tűnik ki a jogtudományból, hogy a tényleges kár fogalmára vonatkozó elméletek egyáltalán nem egységesek³⁴.

A vagyoni és a nem vagyoni kár megítélése kapcsán is lényeges eltérések figyelhetők meg az egyes jogrendszerekben. A angol, francia, német, osztrák jogban az immateriális javakban – mint az emberi test, egészség, szabadság³⁵ és becsület – bekövetkezett kárt nevezik immateriális/nem vagyoni kárnak és annak megtérítése, főszabály szerint³⁶, nem pénzben, hanem – ha ez lehetséges – természetben történik³⁷. Ha azonban ez nem lehetséges, akkor a károsult követelheti a károkozótól az eredeti állapot visszaállításához szükséges összeget. Ennek körében fejlődött ki a germán jogkörön belül a nem vagyoni kár – csak törvényileg meghatározott esetekben megengedett – pénzbeli ellentételezése: a sérelemdíj (Schmerzensgeld) jogintézménye. Ebben a körben olyan érdekességet is fel lehet fedezni, mint a Curia (297/1917) határozata, melyben a magyar (!) bíróság is úgynevezett fájdalomdíjat ítélt meg a kártérítésen felül kimondva, hogy az osztrák polgári törvénykönyv 1324.§-a – a jelenleg hatályos ABGB 1325.§-a – szerinti testi sértésért járó fájdalomdíjat a Btk. 311.§-a nem szüntette meg³⁸. A joggyakorlatban elismert állás szerint³⁹ a sérelemdíjnak tehát majdnem mindenhol ugyanaz a kártérítési funkciója – elsősorban a jó-közérzet hátrányos alakulását reparálja (Ausgleichfunktion), másodsorban elégtételül szolgál a sértett számára (Genugtuung) –, de a nem vagyoni jellegű kár pénzre történő átszámításánál irányadó tényezők kiválasztása mégis alapvető eltéréseket mutat⁴⁰.

A kártérítés mértékének megállapítása – az annak alapjául szolgáló tényezők változatossága folytán – ugyancsak sajátos fejlődési tendenciát mutat a különböző korokban. Eörsi Gyula álláspontja szerint a prekapitalista szemléletet tükröző törvénykönyvek (ALR, ABGB) nemcsak a kár nagyságától, hanem a vétkesség fokától is függővé tették a kártérítés összegét; aztán a klasszikus kapitalizmus idején a vétkesség irrelevánssá vált, s az okozott kárt kellett megtéríteni, míg a monopolkapitalizmus idején fölerősödő szociális szemlélet a kártérítési összeg mérséklésére is lehetőséget adott az „összes körülményeinek” mérlegelése alapján (vö. ZGB).

A kártérítési felelősségi jog fejlődésének egy másik, a kísérlet keretein belül általam is vizsgált kérdés, a nem vagyoni kártérítés problémaköre⁴¹. Ezzel kapcsolatban a 34/1992. határozatában az Alkotmánybíróság maga igyekezett meghatározni – a jogösszehasonlítás szerepét és

³² a Ptk értelmezésében a felmerült kár (damnum emergens), míg az ABGB esetében tételesen az 1293.§ első mondata

³³ (lucrum cessans), az ABGB esetében tételesen az 1293.§ második mondata

³⁴ Koziol/Welser: Grundriss des bürgerlichen Rechts; Wien, 1995; Band I., 444.o.; Reischauer: Schadenersatzrecht/Allgemeiner Teil, Scriptum für die Prüfung „Bürgerliches Recht” im zweiten Abschnitt, 4.o.; Christian v. Bar: Gemeineuropäisches Deliktsrecht; C.H.Beck; München 1999; I.8-11.o.

³⁵ BGB 823 §; ABGB 1325 ff. §; Damages Act (1996 ch.48.); Markesinis–Deakin: Tort law, 705-710.o.; Markesinis–Bar v.: Richtliche Rechtspolitik im Haftungsrecht; J.C.B.Mohr; Tübingen, 1981; 24-28.o.

³⁶ ennek kritikája: Marton Géza: A polgári jogi felelősség; Triorg Kft.; Budapest, 1993; 166.o.: „Ebből azonban nem volna helyes, mint pedig számos kódex, köztük a BGB is teszi, a természetben való helyreállítást állítani oda, mint normális kártérítési módot, miután a természetben való helyreállítás a gyakorlatban sokkal nehezebb, újabb vitákra és súrlódásokra okot adó módozat, mely hozzá az esetek nagy részében egyáltalán nem is lehetséges.”

³⁷ BGB 249.§ 1.mondat; ABGB 1323 § 1.mondat

³⁸ Ez a határozat természetesen még az erdélyi területre vonatkozott, ahol ekkor az ABGB volt érvényben. Ugyanakkor az „anyaországi magánjog” a fájdalomdíj jogintézményét nem alkalmazta!

³⁹ BGHZ 18, 149; Mirecki: Bemerkungen zum Ersatz des Unterhaltsschadens, in: ÖJZ 1990, 775-, 793-o.; Lábady Tamás: A nem vagyoni kártérítés; Budapest, 1991; 11-12.o.; ld. vonatkozó joggyakorlat Koziol/Welser: Grundriss des bürgerlichen Rechts; Wien, 1995; Band II., 138.o. 91.lábjegyzet

⁴⁰ Christian v. Bar: Gemeineuropäisches Deliktsrecht; C.H.Beck; München 1999; I.169-188.o.

⁴¹ Danzl–Gutiérrez-Lobos–Müller: Das Schmerzensgeld, Manz, Wien 1998, 166-198.o.; Lange: Schadenersatz, J.C.B.Mohr, Tübingen, 1979, 256-274.o.; Dias–Markesinis: Tort law, 2nd Edition, Clarendon Press, Oxford, 1989, 523-539.o.

fontosságát kihangsúlyozva – a jogintézmény lényegét és funkcióját: „[...] A pénzbeli kártérítésnek a nem vagyoni károknál az a funkciója, hogy az elszenvedett sérelem hozzávetőleges kiegyensúlyozásáról olyan vagyoni szolgáltatás nyújtásával gondoskodjon, amely az elszenvedett sérelemért körülbelül egyenértékű másnemű előnyt nyújt. Így a polgári jogi felelősség szempontjából a nem vagyoni kártérítés legfeljebb a vagyoni kár fikciós esete; [...] A nemzetközi jogösszehasonlítás is azt mutatja, hogy a modern jogokban a nem vagyoni kártérítés a személyiség növekvő jogi (polgári jogi) elismerésén nyugszik, s hogy a jogintézmény az általános személyiségvédelem eszköze. A személyiség ellen elkövetett sérelemokozások (az ún. iniuriák⁴²) történetileg is a bíró szabad belátásán alapuló, becsült összegű "büntetést" vontak maguk után a modern jogokat megelőző abban a korban, amikor a büntetés és a kártérítés éles megkülönböztetése még hiányzott. [...] A nem vagyoni kártérítés intézményénél viszont a helyzet egészen más, ez a jogintézmény a kártérítési jogon belül nem értelmezhető. Itt ugyanis nincs vagyoni kár, és ezért nem lehet szó "teljes", illetőleg "nem teljes" kártérítésről sem. A jogellenesség alapja ennél fogva itt nem is a károkozás, hanem a személyhez fűződő jogsértés. [...]”.

Az utolsó két kérdésben arra voltam „kíváncsi”, hogy mindez mennyiben és miként jelentkezik a laikus jogérzet felelősség felfogásában.

A hetedik kérdésnél felkínált első (ti. azonos összegű kártérítést szorgalmazó) és második (ti. eltérő összegű kártérítést szorgalmazó) válasz mellett is több, lehetséges és a jogi felelősségtudatot mindkét irányba befolyásoló érvet gondoltam „létezőnek” a laikus jogérzetben. Nem így a megkérdezettek! A kapott átlagos eredmény szerint a megkérdezettek 80%-a (!) az azonos, 9%-a az eltérő összegű kártérítés mellett szavazott. Ez természetesen egyben azt is jelenti, hogy a megkérdezettek 89%-a már eleve nem is vonta kétségbe (!) az autóbusz-társaság helytállási kötelezettségét. Természetesen itt is érdekes nemek és korcsoportok szerint lebontani a kapott válaszokat.

Az I. korcsoport eredménye, az eddigiek alapján az első olyan eredmény volt, ami megerősítette bennem az adott korcsoport felelősségi felfogásának alakulásáról vélt képet; ugyanis a megkérdezettek 82%-a – nemre tekintet nélkül – az azonos összegű kártérítés mellett szavazott, de ami még jellemzőbb, hogy az eltérő összegű kártérítés egyetlen egy szavazatot sem kapott! Ehhez képest a II. korcsoport eredménye már meglepő változást mutat. A női válaszadók körében tovább erősödött az azonos összegű kártérítés melletti szavazatok aránya (94%) – miközben az eltérő összegű kártérítés mellett továbbra sem szolt egy szavazat sem (0%) –, ami egyben azt jelenti, hogy a veszélyes üzemi felelősséggel kapcsolatos laikus jogérzet is „javult”. Ehhez képest a férfi válaszadók az „azonos összegű kártérítés kontra veszélyes üzem” dilemmát már „azonos összegű kártérítés kontra eltérő összegű kártérítés” kérdésként kezelték. A női válaszadók 0%-ához képest a férfiak 27%-a hajlott az eltérő összegű kártérítés felé. Ezzel kapcsolatban meg kell említeni, hogy bár a III. és a IV. korcsoportban tovább tisztult a megkérdezettek felelősség felfogása, de a II. korcsoportban – az eltérő összegű kártérítés megítélése kapcsán a férfi és a női válaszadók között – először jelentkezett különbség mindvégig megmaradt (a III. korcsoportban: 24% – 10%; a IV. korcsoportban: 14% – 7%). Adott esetben tehát kvázi „felelősség befolyásoló tényezőként” nyert igazolást a férfi megkérdezettek „káreseménnyel kapcsolatos” pozitív elfogultsága. Ezt látszik alátámasztani Marton Géza is: „[...] az, ami az egyik esetet súlyosabbá, felháborítóbbá teszi előttünk, az nem a jogellenesség mozzanatában, hanem a tettnek ezen túlmenő szociális értékelésében⁴³ lelhető fel s a jogellenes magatartás körülményei: a sértés célzata, motívumai, az

⁴² vö.: Marton Géza: A polgári jogi kártérítés; Triorg Kft.; Budapest, 1993; 121.o.

⁴³ Ezt később Eörsi Gyula úgy fogalmazta meg/át (?), hogy a felróhatóság olyan köztes fogalom a jogellenesség és a vétkeesség között, ami nem követeli meg a vétkeességnek (gondatlanság és szándékosság) és a tudati viszonyulásnak a vizsgálatát, hanem aminek keretében tulajdonképpen a magatartás „társadalmi értékelése” megy végbe. Vagyis nem azt kell vizsgálni, hogy a magatartás tanúsításakor mi játszódtott le a cselekvő tudatában, hanem azt, hogy kellő körültekintés esetén felismerhette-e volna annak jellegét., in: Eörsi Gyula: A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve; Budapest, 1966; 128-129.o.

elkövetés módja stb. lesznek rá nézve irányadók. Ezek fogják megadni a jogellenes cselekménynek azt a színezetét, mely aztán igen is variálja a szankciószükséglet mérvét.”⁴⁴ Ecce homo!

Az utolsó tényállás kérdőívre történő beemelésére egy konkrét jogeset ösztönzött, melyre külön felhívták a figyelmet. Az "Österreichisches Anwaltsblatt" 2002. szeptemberi számában ugyanis megjelent egy érdekes, a témához kötődő cikk, „Der Ersatz immaterieller Schäden; Zukunftsvisionen unter Berücksichtigung der Entwicklung in anderen Ländern” címmel⁴⁵, melyben a szerző nem kis aggodalommal, jól lehet ironikusan szól a nem vagyoni kártérítés területén végbemenő változásokról. A cikkben a szerző hatvan meglepő jogesetet tár az olvasó elé, köztük a következőt: „Deutschland – Schmerzensgeld wegen verschlossener Zugtoilette (2002): Die Deutsche Bahn AG muss an einen Fahrgast 300 Euro Schmerzensgeld zahlen, weil in einem ICE auf der Fahrt von Frankfurt nach Dresden die Toiletten wegen Wassermangel verschlossen waren und der Fahrgast sich deswegen nicht erleichtern konnte. Die Forderung nach Entschädigung wegen Fehlens eines Sitzplatzes und warmer Speisen sowie wegen Verspätung des Zuges wurden zurückgewiesen (Amtsgericht Frankfurt/Main, Frankfurter Allgemeine Zeitung v 26.4.2002).”. Úgy gondoltam, a fenti tényállás több mint megfelelő arra, hogy – azt a megkérdezettek elé tárva – felmérjem a magyar laikus felelősségtudat viszonyulását a lehetséges jövőbeli (jelenkori?!) nem vagyoni kártérítési irányokat illetően.

A kapott válaszok a joggyakorlatban megfigyelhető változások irányába mutatnak. A megkérdezettek átlagosan 21%-a utasította el „csak” az „adott helyzetben általában elvárható magatartás” fordulata alapján (1.válaszlehetőség) a kártérítési igényt, míg 47%-uk már csak a felelősség elhárítás egyéb, erősebbnek tűnő megokolása alapján (2.válaszlehetőség). Továbbá, ha összehasonlítjuk a II., III. és IV. korcsoport eredményeit, kitűnik, hogy míg a válaszadók aránya az előbbi tekintetében folyamatosan csökkent (32% - 15% - 10%), addig az utóbbi tekintetében folyamatosan nőtt (36% - 38% - 49%). (A cselekvőképtelen kiskorúak közül kétszer annyian tartották elvárhatónak a szükséglet-visszatartó képességet, mint a nagykorú, cselekvőképes, végzős joghallgatók közül!) Külön meglepő, hogy a megkérdezettek kártérítés melletti szavazatainak aránya, az „adott helyzetben általában elvárható magatartás” melletti szavazatok arányának csökkenéséhez képest, kétszer nagyobb mértékben nőtt! Míg az I. korcsoport válaszadóinak 11%-a hajlott a kártérítés megítélésére, addig a IV. korcsoport válaszadóinak már 44%-a. Azaz itt is megerősítést nyer az új Polgári Törvénykönyv koncepciója, amely kiemeli: „A Javaslat [...] lehetőséget ad a személyiségi jogok megsértésével okozott sérelmek pénzbeli ellensúlyozásának a személyiségi jogok sajátosságaihoz igazodó rendezésére. Ennek érdekében kiemeli az intézményt a kártérítési szabályok öleléséből, és a személyek polgári jogi védelmének körében helyezi el azt. Némi indokolt párosszal elmondhatjuk, hogy a Javaslat a sérelemdíj intézményének bevezetésével betetőzi azt a közel évszázados fejlődési folyamatot, amelynek során a személyiségi jogok magánjogi védelme fokozatosan kivált a tulajdonost megillető dologi jogi oltalom burkából, s – immár adekvát szankciót kapva – emancipációja befejeződött.”⁴⁶.

Jogpolitikai megfontolások

„Szubjektivistá-e vagy objektivistá a laikus ember a felelősség felfogásában? – ez volt az a kérdés, melyet a fent ismertetett kísérletek eldönteni kívántak.”

A kérdést, Marton Géza külön nem válaszolta meg. Én sem teszem. Beszéljenek a két felmérés eredményei, s az alapján mindenki maga vonja le a következtetéseit.

⁴⁴ Marton Géza: A polgári jogi kártérítés; Triorg Kft., Budapest, 1993; 136.pont

⁴⁵ Ivo Greiter: Der Ersatz immaterieller Schäden; Zukunftsvisionen unter Berücksichtigung der Entwicklung in anderen Ländern; in: Österreichisches Anwaltsblatt, September 2002.; 442-452.o.

⁴⁶ Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új polgári Törvénykönyv tervezetéhez; CompLex; Budapest, 2008; 174.o.

Csak néhány észrevétel:

A Szakértői Javaslat a kapcsolódó bizonytalan terminológiai és egyben dogmatikai, sőt bizonyítási problémát több helyütt is kifejezésre juttatja. Így kiemeli, hogy: „Számos publikált bírósági ítélet bizonyítja, hogy a bíróságok az általános magánjogi deliktum elvét nem vették át következetesen, hanem az ügyek nem kis részében megkövetelik a jogellenesség külön bizonyítását, vagyis a károkozó magatartás és valamely pozitív tételesjogi szabály kollízióját. [...] A bizonyításnál azonban problémát okoz, ha keveredik a jogellenesség a felróhatósággal, mert ezek sok esetben valóban nehezen különválaszthatók.”⁴⁷ A judikatúra bizonytalanságának indokát abban a kérdésben sűriti össze, hogy: „Kérdés ezért, hogy a deliktuális felelősséget megalapozó jogellenességnek valamilyen speciális normaszegésben kell-e megnyilvánulnia, vagy a károkozás önmagában jogellenes, amely alól csak a károkozás megengedettsége a kivétel.”⁴⁸ Javasolt megoldása pedig: „Ezért a Javaslat – a joggal való visszaélést tiltó rendelkezéshez hasonlóan – a károkozás általános tilalmát mondja ki.”⁴⁹

Jóllehet az előzőekben is érzékeltettük, hogy a termelés tömegméretűvé válása, a tőkekoncentráció, az ipari és technikai forradalom a klasszikus polgári társadalom szerkezetét lényegileg változtatta meg. Hihetetlenül gyorsan és kirívó mértékben kiéleződtek a társadalmi ellentétek. Az individuális magánjog kispolgári, egyéni vállalkozói emberképe helyébe az egyik oldalon a nagyvállalatok, bankok és más óriás szervezetek tulajdonosai, a másik oldalon a kiszolgáltatottak, a munkanélküliek és az elesettek tömegei léptek. A rohamos változások nyomán a magánjogi jogalanyok pozícióinak klasszikus egyensúlya lényegesen megbomlott: már nem tulajdonosok és vállalkozók állnak egymással szemben, hanem munkavállaló és a munkaviszony feltételeit diktáló munkaadó, fogyasztó és gyártó, a hallatlan technikai fejlődés által egyre több veszélynek kitett potenciális károsult és a profit orientált, szervezett biztosítótársaság. E jelentős változások eredményeképp a klasszikus magánjog olyan intézményei szenvedtek töréseket és váltak viszonylagossá, mint a kötöttségektől mentes ingatlantulajdon, a szerződéskötési szabadság, vagy a vétkességen nyugvó kártérítés főszabálya.⁵⁰ A kereskedői becsületben megöregedett Buddenbrookok világa néhány évtized alatt úgy olvadt szét, mint „az ördög csinálta arany”. Az idős Buddenbrook intelme fiához, hogy „Fiam, kedvvel foglalkozz az üzletekkel nappal, de csak olyanokat kössél, hogy éjszaka nyugodtan alhassunk.” – amely a kezdeti-liberális-polgári magánjog alapvető princípiuma volt, a nagypolgár Hagenströmök gátlástalan világában értelmetlenné vált.⁵¹ Bár a Buddenbrookok a maguk korában nagyon is érvényesítették a felhalmozás kegyetlenségét, de amiben mások és többek voltak: szubjektív erkölcsi igényességük.⁵² Napjainkban ugyanakkor azzal kell szembesülnünk, hogy egyre csak „szaporodnak az olyan tényállások, amelyekre egyszerűen nincs még kielégítően megalapozott és többségileg legalább megtúrt válasz. Különösen a technika lehetőségei, a fejlődés sebessége múlja felül azt, amit a társadalom erkölcsileg feldolgozni képes. Ezt az úrt a jog tölti ki – sokszor kényszerül kitölteni.”⁵³ A szociális igazságosság iránti társadalmi követelmények erősebbnek bizonyultak minden ideális és klasszikus elvnel; a klasszikus magánjog egyre több területén figyelhető meg a szabályozás „alkotmányjogiasodása”, a közjog térhódítása.

Vagyis megítélésünk szerint mind a probléma, mind annak indoka, s így megoldása is összetettebb, mintsem azt önmagában a magánjogi deliktum legújabbkori (újra)kodifikálása megoldhatná. Különösképp nem úgy, hogy miközben a Szakértői Javaslat mind megfogalmazásában, mind indokolásában, mind deklarált szándékában is, vagyis összességében demonstratív hirdeti a károkozás általános tilalmát, mint „változatlan változót” avagy „régí új” alapelveket, a kodifikációs és

⁴⁷ Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új polgári Törvénykönyv tervezetéhez; CompLex; Budapest, 2008; 1116.o.

⁴⁸ Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új polgári Törvénykönyv tervezetéhez; CompLex; Budapest, 2008; 1116.o.

⁴⁹ Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új polgári Törvénykönyv tervezetéhez; CompLex; Budapest, 2008; 1116.o.

⁵⁰ Vékás Lajos: Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései; HVGORAC; Budapest, 2001; 18.o.

⁵¹ Lábady Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része; Dialóg Campus Kiadó; Budapest-Pécs, 1997; 105.o.

⁵² Sólyom László: A polgári jogi felelősség hanyatlása; Akadémiai Kiadó; Budapest, 1977; 33.o.

⁵³ Sólyom László: Mit szabad és mit nem?; Valóság, 1985/8.

szerkesztési megoldásában mégsem tud szabadulni a „korábbi” felelősségi rendszer, de még inkább az az alapján kialakult joggyakorlat fogalmi bővköréből. Így még csak kísérletet sem tesz a jogellenesség és a felróhatóság, a felróhatóság és az elvárható magatartás elve, az elvárható magatartás elve és a jóhiszeműség és tisztesség elve, mint emberi magatartás-mértékek legalább részleges és egymásra is reflektáló újra gondolására. Ennek indokául pedig mindegyik jogintézménynél visszatérően azt fogalmazza meg, hogy azok „kikristályosodott”, „jól bevált”, „elismert”, „szilárd”, stb. megoldások. De ha ez így van, akkor hogy okozhat gondot például a bizonyítás körében a jogellenesség és a felróhatóság elhatárolása, vagy mire utal(hat) az a megállapítás, miszerint a „Javaslat fenntartja az adott helyzetben általában elvárható eljárás (magatartás) elvét, noha az hasonló (!) mércét állít fel a polgári jogi viszonyokban követendő eljáráshoz, mint a jóhiszeműség és tisztesség követelménye.”⁵⁴, ráadásul még azt – az egyébként valós – körülményt is megerősíti, hogy: „A hatályos rendelkezés tehát nem is a felróhatóságon nyugvó felelősség elvét konstituálja, hanem főszabályként az általános károkozási tilalmat szankcionálja, és az exkulpációs bizonyítás fordulatával kimentési lehetőséget biztosít a károkozónak. [...] Mindezekre figyelemmel a Javaslat nem kíván (!) változtatni a Ptk. szerződésen kívüli kárfelelősségre vonatkozó általános szabályán [...]”⁵⁵.

Különösképp megerősíti a fenti kritikát mind a 2008-as⁵⁶, mind a 2012-es⁵⁷ Polgári Törvénykonceptió szövegtervezete a kártérítési felelősség általános szabálya körében: bár a 2012-es szövegtervezet első fordulatában érezhetően tovább erősítette mind egymásrautaltságában (közvetlenül egymást követően fogalmazta meg azokat), mind szövegében (elhagyta az adott helyzetben elvárható magatartás fordulatának felesleges ismétlését) a magánjogi deliktum elvét, a felelősség általános szabálya körében – mintegy öntudatlanul elárulva saját bizonytalanságát, illetve kifejezésre juttatva a szövegtervezetet megfogalmazók jogtudatának szintén elmúlt évtizedek általi meghatározottságát – megismétli kár okozás jogellenességére történő utalást. Pedig ha a szövegtervezetet megfogalmazók komolyan vélték mind az elvi éllel kimondott magánjogi deliktum elvét, mind az indokolásban megfogalmazott „kikristályosodott”, „jól bevált”, stb. jelzőket, úgy kellően elegendő lett volna a felelősség általános szabályát akként megfogalmazni, hogy: „Aki másnak kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható.” Ismét csak 'Ecce homo!' – vagyis a jogalkotó is ember.

Különösen izgalmas, bár a laikus jogérzet és az arra reflektáló (vagy éppen nem reflektáló) jogpolitikai szándék alakulását kutató jelen vizsgálódás kereteit messze meghaladó kérdés, hogy vajon milyen emberkép szolgál alapul az új Polgári Törvénykönyv szerződésen kívüli felelősségi rendszerének megalkotásakor, és az miként tükröződik vissza a megfogalmazott szövegtervezetben? Sőt, vajon a készülő új Polgári Törvénykönyv megalkotásakor alapul vett (?) emberkép, miként viszonyul az Alaptörvény emberképéhez? Ez utóbbi Alapvetésének O) cikke különösen zavarba ejtő: „Mindenki felelős önmagáért, képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni.”. Az idézett szakasz – eredetileg az 1999-es svájci alkotmány 6.cikkében megfogalmazott „felelősségi klauzula” átvételeként – egyfajta emberképet rögzít, amelynek az Alaptörvény, és magának a jogrendszer, így a Polgári Törvénykönyv további rendelkezéseinek az értelmezésekor van szerepe.⁵⁸ S bár a jogalkotói szándék többé-kevésbé egyértelmű, a nyelvtani értelmezés – a központosítás általánosan elfogadott szabályai alapján – már

⁵⁴ Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új polgári Törvénykönyv tervezetéhez; CompLex; Budapest, 2008; 71.o.

⁵⁵ Vékás Lajos: Szakértői Javaslat az új polgári Törvénykönyv tervezetéhez; CompLex; Budapest, 2008; 1117.o.

⁵⁶ 5:509.§ [A károkozás általános tilalma] (1) A törvény tiltja a károkozást. Minden károkozás jogellenes, kivéve, ha a törvény eltérően rendelkezik.

5:510.§ [A felelősség általános szabálya. Felróhatóság] (1) Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

⁵⁷ 6:515.§ [A károkozás általános tilalma] A törvény tiltja a jogellenes károkozást.

6:516.§ [A felelősség általános szabálya] Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható.

⁵⁸ Jakab András: Fogódzók az új Alaptörvény értelmezéséhez; Budapest, 2011; 21.o. (kézirat)

inkább félrevezető eredményre vezet, hiszen a „mindenki felelős önmagáért” (ráadásul még csak nem is cselekedeteiért!) kitételre nem vonatkozik a „képességei és lehetőségei szerint” fordulat. Vagyis az Alaptörvényben mintaként állított emberkép („mindenki felelős önmagáért”) – és nyilván nem közvetlen normatív tartalom – nemcsak önmagában értelmezhetetlen és önellentmondó, hanem alapvetően összeegyeztethetetlen a szerződésen kívüli polgári jogi felelősség emberképével is! Azaz nemcsak az individuális (egyéni igazságosságra) és közösségi (előreláthatósági klauzula) emberkép között kellene döntést hozni az új Polgári Törvénykönyvnek, hanem az Alaptörvénnyel is összhangba kellene jutnia...

S végül milyen jogpolitikai döntés oldhatná fel mindezen feszültséget? Lord Atkin úgy érezte⁵⁹, hogy az agyontechnicizált joggal szemben csakis egy általános erkölcsi parancs alapján tud alternatívát állítani. „Ítélete a felelősségről, a kötelező gondosságról és hatáiról ugyanis bibliai nyelven szól. A „szeresd felebarátodat” parancsának⁶⁰ többszörös transzformációjával jut el az ésszerűen előrelátható károkért való felelősség kimondásához.”⁶¹

Mindez pedig a jogalkotói monopóliummal bíró állam és a jogalkalmazó bíróságok elsődleges felelőssége, melynek körében mindkettőnek „[...] a maga cselekvési körében véleményem szerint tekintettel kell lennie.

- A bizonytalanná vált értékrend megerősítésében a polgári jognak is szerepet kell vállalnia, különösen az emberi méltóság, a család, a tulajdon védelmének erősítésében.
- Várhatólag nem rövid ideig még átmeneti időszak körülményeivel kell számolni. Ennek során számításba kell venni a joganyag viszonylag gyorsabb változásait is, kicsit ahhoz hasonlóan, ahogy Meszlény Artur az I. világháború utáni időszakra igényelte a „lerongyolódottságból való kivergődés” jogát⁶² kialakítva.”⁶³.

Ennyit, de ennyit mindenképpen megkívánhatunk ma is az államtól és annak jogalkotásától, s bizony, ez önmagában sem kevés!

---

⁵⁹ House of Lords - M'Alister (or Donoghue) (Pauper) appellant; and Stevenson respondent. 1932 May 26., A.C. 581.

⁶⁰ Lukács, 10.

⁶¹ Sólyom László: Mit szabad és mit nem?; Valóság, 1985/8.

⁶² Meszlény Artur: A polgári törvénykönyv szocializálása; Jogállam könyvtára.8., 1918; 5.o.

⁶³ Harmathy Attila: Jogpolitika – polgári jog; Budapest, 2011 (kézirat); 21.o.